

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRETMEN YETERLİLİKLERİ AÇISINDAN KENDİLERİNİ DEĞERLENDİRMELERİ

TEACHER CANDIDATES' EVALUATION OF THEIR TEACHING COMPETENCIES

Süleyman Sadi SEFEROĞLU*

ÖZET: Bu çalışmanın amacı öğretmen adaylarının, Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) öğretmenlerde aradıkları yeterliliklere ne ölçüde sahip olduklarını belirlemek ve bu konuyla ilgili kurumlara geribildirim sağlamaktır. Bu amaçla Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) Bölümü öğrencilerinin MEB'nce belirlenen öğretmen yeterlilikleri konusundaki değerlendirmelerini elde etmeye yönelik betimsel bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, BÖTE bölümünün son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Mahiroğlu (2004) tarafından geliştirilen ve güvenilirlik katsayısı 0.98 olan 4 dereceli Likert tipi bir ölçek kullanılmıştır. Ölçekte öğrencilerden, ölçekteki her bir yeterlilik konusunda kendilerini yeterli bulma düzeylerini “Zayıf, Orta, İyi veya Mükemmel” şeklinde derecelendirmeleri istenmiştir. Bulgulara göre öğrenciler kendilerini yeterliliklerin önemli bir kısmında orta ve iyi derecede değerlendirmektedirler. Zayıf derecesinin yeterliliklerin hemen yarısında hiçbir adayca işaretlenmemiş olması hem dikkat çekici hem de bölümlerinde kendilerine verilen eğitim açısında olumlu bir göstergedir. Adayların kendi değerlendirmelerine “cinsiyet, mezun olunan lise türü ve okuldaki başarı durumları” açılarından bakıldığında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Anahtar sözcükler: Öğretmen yetiştirme, öğretmen yeterlilikleri, MEB

ABSTRACT: This study aimed at investigating the extent to which teacher candidates believe they possess the teacher competencies specified by the Ministry of Education. The study was conducted with senior year students at the Computer Education and Instructional Technology (CEIT) department at Hacettepe University. The data were collected through an instrument developed by Mahiroğlu (2004). The scale used was a 4 point Likert type scale with a 0.98 reliability coefficient. The students were asked to evaluate their own competencies with reference to the given items in the instrument using a scale ranging from “poor” to “excellent”. The findings indicate that in most of the competency areas, students find themselves “average” or “good”. It was a positive finding that in at least half of the items, “poor” was not selected by any of the participants. The participants’ evaluation of their competencies do not show any differences based on gender, the high school type graduated, or GPA.

Keywords: Teacher education, teacher competencies, Ministry of Education

1. GİRİŞ

Bir toplum olarak ilerleyebilmek ve gelişmiş ülkelerdeki refah düzeyine erişebilmek için okullarda iyi bir eğitimin veriliyor olması gerektiği bilinen bir gerçektir. Ancak okullarda iyi bir eğitimin verilebilmesi, yani öğrencilerin başarılı olabilmeleri için okuldaki öğretimin niteliğinin yükseltilmesi gereklidir. Öğretimin niteliğinin yükseltilmesi de nitelikli öğretmenlerle mümkündür (Demirel, 1999; Özyar, 2003). Öğretmenlerin de öğretmen yetiştiren kurumlarda yetiştirildikleri düşünüldüğünde bu kurumlara büyük sorumluluklar düşmektedir (Okçabol, 2000; Türkoğlu, 1991). Ancak öğretmenlerin istenilen nitelikte olabilmeleri de bir takım standartların olmasına bağlıdır. Bu standardı sağlayacak yollardan birisi öğretmen yeterlilikleridir.

Türk eğitim sisteminde öğretmen yetiştirmede sık sık gündeme gelen değişik uygulamalar bu alanda standartlaşma konusundaki zorlukları da beraberinde getirmiştir (Akyüz, 2003). Özellikle 80’li yıllardaki uygulamalar sisteme katılan öğretmenlerin yeterlilikleri konusunda da Milli Eğitim Bakanlığını (MEB) uzun yıllar süren hizmet-içi çalışmalarıyla meşgul etmiştir.

* Öğr. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, BÖTE Bölümü - Ankara. sadi@hacettepe.edu.tr

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun öğretmenlerin nitelikleri ve seçimine ilişkin 45. maddesinde, "Öğretmen adaylarında genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon bakımından aranacak nitelikler Milli Eğitim Bakanlığınca tespit olunur." ifadesi yer almaktadır (MEB, 2002). Milli Eğitim Bakanlığınca yüklenen bu sorumluluğun bir gereği olarak Mart 1999'da MEB ve üniversite temsilcilerinden oluşan "Öğretmen Yeterlilikleri Komisyonunca", "eğitme-öğretme yeterlilikleri", "genel kültür bilgi ve becerileri" ve "özel alan bilgi ve becerileri" ana başlıklarından oluşan yeterlilikler belirlenmiştir. Bu konuyla ilgili olarak MEB'ca yayımlanan "Öğretmen Yeterlilikleri" başlıklı kitapta (MEB, 2002) bu yeterlilikler listesinde, çeşitli kurumların görüşleri doğrultusunda gerekli bulunan bir takım değişiklikler yapıldığı belirtilmektedir. 12 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe konulan bu yeterliliklerin aşağıdaki amaçlarla kullanılacağı ifade edilmektedir.

- Öğretme yetiştirme politikalarının belirlenmesi,
- Öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimi,
- Öğretmenlerin seçimi,
- Öğretmenlerin denetlenmedi ve performanslarının değerlendirilmesi,
- Öğretmenlerin hizmet-içi eğitimleri,
- Öğretmenlerin kendilerini geliştirmesi. (MEB, 2002, s. 4)

Bu yeterlilikler Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Genel Müdürlüğüne öğretmen yetiştiren fakülte ve yüksek okullara gönderilerek, öğretmenlerin belirtilen yeterliliklere sahip olacak şekilde yetiştirilmesi istenmiştir (Mahiroğlu, 2004). Ancak Mahiroğlu'nun da ifade ettiği gibi öğretmen adaylarının Milli Eğitim Bakanlığının aradığı nitelikler bakımından ne ölçüde yetiştirildiği bilinmemektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarının, Milli Eğitim Bakanlığının öğretmenlerde aradıkları yeterliliklere ne ölçüde sahip oldukları konusunda kendi algılarını belirlemek ve öğretmen yetiştirme programları uygulayıcılarına ve bu konuyla ilgili karar verme durumunda olan kurumlara geribildirim sağlamaktır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma BÖTE Bölümü öğrencilerinin Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenen öğretmen yeterlilikleri açısından kendi düzeylerini ve devam ettikleri öğretmenlik eğitimi programının onları bu yeterlilikleri kazanmalarına katkı düzeyini değerlendirmelerini amaçlayan betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın evreni Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) bölümünün son sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

BÖTE bölümü son sınıf öğrencileri bu araştırma yapıldığında öğretmenlik uygulamalarını tamamlamış bulunmaktaydılar. Bu nedenle öğretmen adayları olarak görülebilirler. BÖTE bölümünde buldukları dört yıl boyunca aldıkları derslerde öğretmenliğin ne olduğu ve ne olması gerektiği kendilerine öğretildiği için kendi performansları hakkında sağlıklı değerlendirmeler yapabilecek durumda oldukları söylenebilir.

Veriler bir istatistik programı (SPSS) kullanılarak analiz edilmiştir. Ana yeterlilik gruplarına bağlı olarak 14 ayrı başlıkta öğretmen adaylarının yeterliliklere sahip olma dereceleri yüzdeler halinde verilmiş ve ayrıca her yeterlilikle ilgili ortalamalar hesaplanmıştır. Ayrıca adayların kendi değerlendirmelerinde "cinsiyet, mezun olunan lise türü ve okuldaki başarı durumları" açılarından anlamlı bir farkın olup olmadığına bakılmıştır.

Bulgular, sayfa sayısı sınırlılığı nedeniyle tablolar halinde verilememiş olup sadece 1. ana başlıkla ilgili bulgular ve "lisans programının öğretmen yeterliliklerini geliştirmeye katkısı" konusundaki yanıtların dağılımı tabloleştirilmiştir.

2.1. Veri Toplama Aracı

Milli Eğitim Bakanlığınca saptanan öğretmen yeterlilikleri “Eğitme-Öğretme Yeterlilikleri”, “Genel Kültür Bilgi ve Becerileri” ve “Özel Alan Bilgi ve Becerileri” alt başlıklarından oluşmaktadır (MEB, 2002). Bu çalışmada sözü edilen bu yeterlilik gruplarından “Eğitme ve Öğretme Yeterlilikleri” seçilmiştir. Bu grup 14 alt bölüm ve 206 yeterlilik maddesinden oluşmaktadır. Bu yeterlilik maddeleri Mahiroğlu (2004) tarafından bir ölçeğe dönüştürülmüştür. Bu ölçek dörtlü Likert tipi bir ölçektir ve güvenilirlik katsayısı 0.98’dir. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Mahiroğlu tarafından geliştirilen bu ölçek kullanılmıştır. Ölçekte öğrencilerden, ölçekteki her bir yeterlilik konusunda kendilerini yeterli bulma düzeylerini “Zayıf (1), Orta (2), İyi (3) veya Mükemmel (4)” şeklinde derecelendirmeleri istenmiştir. Ayrıca adaylardan halen devam ettikleri öğretmenlik eğitimi programının onları bu yeterlilikleri kazanmalarına katkı düzeyini değerlendirmeleri ve mesleki açıdan yeterli olmadıklarını düşündükleri alanlarda, mezun olduktan sonra kendilerini nasıl geliştirmeyi planladıklarını belirtmeleri istenmiştir.

3. BULGULAR ve YORUM

Bulgular, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının yüzde 64’ünün erkek, yüzde 36’sının bayan, yüzde 67’sinin meslek lisesi (Teknik Lise, Endüstri Meslek Lisesi, Kız Meslek Lisesi vb gibi) ve yüzde 33’ünün lise (lise, süper lise) mezunu olduğunu göstermektedir. Okuldaki başarı açısından dağılıma bakıldığında katılımcıların yüzde 14’ünün üst (akademik başarı notu 4 üzerinden 3.00 ve üstü olan) grupta, yüzde 54’ünün orta (notu 2.50-2.99 arasında olan) grupta ve yüzde 32’sinin alt-orta (notu 2.00-2.49 arasında olan) grupta olduğu gözlenmektedir. Notu düşük olan grupta (1.99’un altında) olan aday ise bulunmamaktadır.

3.1. Öğrenciyi Tanıma

Bir öğretmenin öğrencilerine, onların özelliklerine uygun öğrenme yaşantıları sağlayabilmesi etkili öğrenmelerin gerçekleşmesi açısından önemlidir. Ancak öğretmenin öğrencilerinin özelliklerini tanıyabilmesi için de onların gelişim özelliklerini ve bu özelliklerin öğretim-öğrenme süreçlerinde nasıl dikkate alınması gerektiğini biliyor olması gerekir.

Öğrenciyi tanıma ile ilgili yeterlilik maddelerine (10 madde) verilen yanıtların dağılımına bakıldığında yanıtların ortalamalarının “orta” ile “iyi” arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Yeterlilik maddeleri içinde en yüksek ortalamayı “öğrencilerin fiziksel özelliklerini tanıma, öğrencilerin grup ilişkilerini tanıma” maddeleri alırken, en düşük ortalamayı da “öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerini tanıma, öğrencilerin öğrenme stilini tanıma” maddeleri almıştır.

3.2. Öğretimi Planlama

Bir öğretmenin sınıfta etkili olabilmesi için öğrenme kuramları, konu alanı, program geliştirme ve öğrenci gelişimi hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Etkili bir öğretmen yalnızca gerekli planları yapmakla kalmaz aynı zamanda planlamanın gerekliliğine de inanır ve bunun gereklerini yerine getirir. Bu gruptaki yeterlilik maddelerinde, öğretmenin öğretim etkinliklerini planlarken sahip olması gereken davranışlarla ilgili maddeler bulunmaktadır.

Öğretimi planlama ile ilgili yeterlilik maddelerine (11 madde) verilen yanıtların dağılımına bakıldığında yanıtların ortalamalarının “orta” ile “iyi” arasında olduğu görülmektedir. Yeterlilik maddeleri içinde en yüksek ortalamayı “öğretimin amacını belirleme” (\bar{x} =3,12) ve “öğretimin içeriğini belirleme” (\bar{x} =3,10) maddeleri alırken, en düşük ortalamayı da “gezi, gözlem, deney plânı yapma” (\bar{x} =2,51), “yıllık plân yapma” (\bar{x} =2,55), ve “ölçme ve değerlendirme araçlarını belirleme” (\bar{x} =2,72) maddelerinin alması dikkati çekmektedir.

Tablo 1: Öğrencilerin Öğrenciyi Tanıma İle İlgili Yeterlilik Düzeyleri

<i>Yeterlilik maddeleri</i>	<i>Zayıf</i>	<i>Orta</i>	<i>İyi</i>	<i>Mük.</i>	\bar{X}
1 Öğrencilerin fiziksel özelliklerini tanıma		4,0	90,0	6,0	3,02
2 Öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerini tanıma	4,1	30,6	61,2	4,1	2,65
3 Öğrencilerin grup ilişkilerini tanıma		12,0	76,0	12,0	3,00
4 Öğrencilerin zihinsel özelliklerini tanıma		18,0	76,0	6,0	2,88
5 Öğrencilerin duygusal özelliklerini tanıma	2,0	28,6	61,2	8,2	2,76
6 Öğrencilerin psiko-motor özelliklerini tanıma		26,0	62,0	12,0	2,86
7 Öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyini belirleme		30,0	64,0	6,0	2,76
8 Öğrencilerin öğrenme stilini tanıma		36,0	62,0	2,0	2,66
9 Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini gözleme		16,0	78,0	6,0	2,90
10 Öğrenciyi tanıma amacıyla ilgililerle iş birliği yapma	4,0	28,0	60,0	8,0	2,72

3.3. Materyal Geliştirme

Öğrenme-öğretme süreçlerinde materyal kullanımı oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu yüzden bir öğretmenin iyi hazırlanmış bir öğretim materyalinin öğrenmeye etkisini bilmesi, farklı düzeylerdeki öğrencilere hitap edebilen, değişik özelliklere sahip materyalleri geliştirebiliyor olması ve bunları amacına uygun bir şekilde kullanabilmesi önem arz etmektedir.

Materyal geliştirme ile ilgili yeterlilik maddelerine (20 madde) verilen yanıtların dağılımına bakıldığında yanıtların ortalamalarının “orta” düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır. Yeterlilik maddeleri içinde “slayt hazırlama” ($\bar{X} = 3,41$), “bilgisayar ekranı hazırlama” ($\bar{X} = 3,28$) ve “bilgi yaprağı hazırlama” ($\bar{X} = 3,12$) gibi bilgisayarla ilgili maddelerin ortalamalarının yüksek olmasının BÖTE bölümü öğrencileri için normal olduğu söylenebilir. Ancak “döner levha hazırlama” ($\bar{X} = 2,12$), “pastpartu/küpür hazırlama” ($\bar{X} = 2,39$) gibi maddelerin ortalamalarının düşük puanda kalması bu yeterlilik maddelerinin ancak bizzat öğretmenlik yaparken öğrenilmesiyle açıklanabilir. Bu grupta dikkati çeken bir nokta da “zayıf” seçeneğinin 20 yeterlik maddesinin 6’sında bazı adaylarca seçilmiş olmasıdır.

3.4. Öğretim Yapma

Öğretimi yapma ile ilgili yeterlilik maddeleri 35 maddeyle en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Bu grupta öğrenmenin nasıl gerçekleştiği, öğrencilerin bilgiyi nasıl edindikleri, becerileri nasıl kazandıkları ve etkili öğrenmelerin gerçekleşmesi için hangi yaklaşım, yöntem ve tekniklerin kullanılması gerektiği, bu yaklaşım-yöntem ve tekniklerin üstünlükleri ve sınırlılıkları üzerinde durulan konular arasındadır.

Öğretim yapma ile ilgili yeterlilik maddelerine verilen yanıtların dağılımına bakıldığında yanıtların ortalamalarının “iyi” düzeyinde olduğu görülmektedir. Yeterlilik maddeleri içinde en yüksek ortalamayı “soru-cevap yöntemiyle öğretim yapma” maddesi alırken ($\bar{X} = 3,62$), en düşük ortalamayı da “rol oynama yöntemiyle öğretim yapma” maddesinin alması ($\bar{X} = 2,20$) dikkati çekmektedir.

3.5. Öğretimi Yönetme

Öğretme-öğrenme süreçleri boyunca öğrenen bireylerin sürece katılıyor olmaları anlamlı ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesi açısından önemlidir. Öğretmen de öğrencilerin etkin bir şekilde bu sürece katılmalarını ve kendi öğrenmelerin sorumluluk almalarını sağlamak durumundadır. Bunun gerçekleşmesi için de bireysel ve grup çalışmalarını düzenleyebilmeli ve bunun bir gereği olarak öğrencilerin birbirleriyle etkileşim içinde olmalarını sağlamalıdır.

Öğretimi yönetme ile ilgili yeterlilik maddelerine (21 madde) verilen yanıtların dağılımına bakıldığında yanıtların ortalamalarının “orta ile iyi” arasında olduğu görülmektedir. Yeterlilik maddeleri içinde en yüksek ortalamayı “olumlu davranışı pekiştirme” maddesi alırken ($\bar{x} = 3,22$), en düşük ortalamayı da “öğrenciye ilk yardım yapma” maddesinin alması ($\bar{x} = 2,34$) dikkati çekmektedir.

3.6. Başarıyı Ölçme ve Değerlendirme

İyi bir öğretmen öğrencinin, beklenen davranışları ne derece kazandığını, nasıl öğrendiğini ve aksamların olduğu durumlarda ne gibi önlemler alınabileceğini bilir. Değerlendirme öğretim sürecinde vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu nedenle de farklı değerlendirme stratejilerini kullanmak gerekir. Bu yüzden öğrencilerin gelişim durumlarını sürekli olarak ölçmek ve ölçme sonuçlarına göre uygun stratejiler kullanmak bir öğretmenin için önemlidir.

Başarıyı ölçme ve değerlendirme ile ilgili yeterlilik maddelerine (21 madde) verilen yanıtların dağılımına bakıldığında yanıtların ortalamalarının “orta ile iyi” arasında olduğu görülmektedir. Bu grupta öğrenciler “öğrenciye geri bildirim sağlama”yla ilgili yeterlilik maddesinde en yüksek ortalamaya ($\bar{x} = 3,16$) ve “hazırladığı ölçme araçlarının geçerlilik ve güvenilirliklerini saptama” maddesinde de en düşük ortalamaya ($\bar{x} = 2,52$) sahiptirler.

3.7. Rehberlik Yapma

Bütün öğrencilerin başarılı olacağına inanan bir öğretmen bu yolda ortaya çıkan sorunların da çözümlü için de gerekli çözüm yollarına başvurur ve öğrencilerin gereksinimleri doğrultusunda uygun ortamları yaratır. Bu amaçla, öğrencileri güdülemede, öğrenme ve çalışma alışkanlıkları kazandırmada ve meslek seçimine yönelik konularda onlara yardım için gerekli kaynak ve yöntemlerin neler olduğu bilinmelidir.

Rehberlik yapma ile ilgili yeterlilik maddelerine (20 madde) verilen yanıtların dağılımına bakıldığında yanıtların ortalamalarının “orta” derecede olduğu görülmektedir. Öğrenciler “öğrencileri dinleme, onların kendilerini ifade etmelerine yardımcı olma” ilgili yeterlilik maddesinde en yüksek ortalamayı alırken ($\bar{x} = 3,10$), “öğrenci örgütlerinin yönetiminde öğrencilere danışmanlık yapma” ($\bar{x} = 2,55$), “öğrencilerin madde bağımlılığı sorunlarını çözmede rehberlik etme” ($\bar{x} = 2,53$) ve “öğrencilerin okul karar süreçlerine katılımını destekleme” ($\bar{x} = 2,61$) maddelerinde düşük ortalamaya sahiptirler. Düşük ortalamaların olduğu yeterlilik maddelerine bakıldığında bunun nedenlerinden birisinin öğrencilerin o konuya (örneğin madde bağımlılığı) yabancı olmaları ve diğer bir nedenin de öğrencilerin üniversitedeki öğrenimleri boyunca karar verme mekanizmalarında yeterince veya hiç rol almamış olduğu düşünülebilir.

3.8. Temel Becerileri Geliştirme

Bütün öğrencilerin temel becerilerinin geliştirilmiş olması onların birer birey olarak daha etkili olmalarına yardımcı olur. Bunun bilincinde olan bir öğretmen de öğrencilerin temel becerilerini geliştirmek için gerekli önlemleri alır. Adaylar bu bölümdeki yeterlilik maddeleri (13 madde) içinde kendi bölüm programlarına uygun olan maddede (öğrencilerin teknolojik okur yazarlık becerilerini geliştirme ($\bar{x} = 3,27$)) en yüksek ortalamaya sahiptirler. Genelde orta düzeyde seyreden bu grup yeterlilikleri arasında en düşük maddeler “öğrencilerin sanatsal becerilerini geliştirmelerine yardım etme, öğrencilerin estetik yargılarının geliştirilmesine yardım etme ve öğrencilerin fiziksel ve el becerilerini geliştirmelerine yardım etme”de kendisini göstermektedir. Bu da bölümün öğretim programında bu konuyla ilgili derslerin yeterince yer almamasıyla açıklanabilir.

3.9. Özel Eğitime Gerekksinim Duyan Öğrencilere Hizmet Etme

Bir öğretmen adayı, hangi alanda öğrenim görüyor olursa olsun mezun olduğunda “bedensel, ruhsal ve zihinsel özellikler açısından” değişik özelliklere sahip öğrencilerle karşılaşabilir. Öğretmen bu tür özel eğitime gerekksinim duyan öğrencilere onların özelliklerine uygun özel eğitim olanakları ve fırsatlarını sunma konusunda gerekli donanıma sahip olmalıdır. Bu bağlamda, öğrenmede özel eğitimi gerektiren alanları ve öğrenci özelliklerinin öğrenme ve performanslarını nasıl etkilediğini bilmeli ve öğretim etkinliklerini buna uygun bir şekilde tasarlayabilmelidir.

Bu alanla ilgili yeterlilik maddelerinin (11 madde) dağılımı öğrencilerin yanıtlarının ortalamalarının “orta” düzeyinde kaldığını, hiçbir maddede “iyi” seçeneğine ulaşılmadığını ve bütün maddelerde “zayıf” seçeneğinin bazı adaylarca seçilmiş olduğunu göstermektedir. Adaylar en çok da “özel eğitime gerekksinim duyan öğrencilere uygun öğretim tekniklerini uygulama ($\bar{x} = 2,43$) ve özel eğitime gerekksinim duyan öğrencilere hizmet etmek üzere kendini hazırlama ($\bar{x} = 2,47$)” konularında kendilerini yetersiz bulduklarını belirtmektedirler.

3.10. Yetişkinleri Eğitime

Okulun, çevrenin her türlü ihtiyacını karşılayan bir toplumsal kurum olduğu gerçeğinden hareketle öğretmenlerin görevlerinin yalnızca örgün eğitimle sınırlı olmadığı söylenebilir. Bu çerçevede öğretmenlerin, yetişkinlerin nasıl öğrendiklerini bilme ve onların kişisel ve mesleki gelişimlerini destekleyecek ortamları yaratma konusunda gerekli donanıma sahip olmaları gerektiği gerçeği açıktır. Bu gerçekler ışığında yetişkinleri eğitime ile ilgili yeterlilik maddelerinin (8 madde) dağılımına bakıldığında katılımcıların kendilerini “iyi” düzeyde yeterli gördükleri anlaşılmaktadır (eğitim sürecini yönetme ($\bar{x} = 3,06$), yetişkinlerin performansını değerlendirme ($\bar{x} = 3,02$), kendisini yetişkinlerle birlikte çalışmaya hazırlama ($\bar{x} = 3,00$) ve bireysel eğitim gerekksinimlerini belirleme ($\bar{x} = 3,00$)). BÖTE bölümü mezunlarının öğretmen olarak görev aldıkları ortamlarda bilgisayar okuryazarlığını kazandırma çabalarıyla ilgili olarak yetişkin eğitiminde etkin görev aldıkları/alacakları düşünüldüğünde bu dağılımın olumlu olduğu düşünülebilir.

3.11. Ders Dışı Etkinliklerde Bulunma

Sınıflar okulun ayrılmaz birer parçalarıdır. Bu yüzden sınıfta etkin rol alan öğretmenleri bu etkin rollerini okulun genel yapısı içinde de sürdürmeleri beklenir. Öğretim sürecini daha verimli kılmanın yolunun okul yönetimiyle yakın bir işbirliği içinde bulunmaktan geçtiği gerçeğini her öğretmenin bilmesi gerekir. Etkili bir öğretmen de bunun gereklerini yerine getirir ve ders dışı etkinlikleri planlar, yönetir ve değerlendirir. BÖTE bölümü öğrencileri ders dışı etkinliklerde bulunma ile ilgili yeterliliklerde (10 madde) kendilerini “orta” düzeyde yeterli gördüklerini belirtmektedirler (ilgi alanına göre kurs ve seminerler düzenleme ($\bar{x} = 3,00$) ve öğrenci hakkında meslektaşlarıyla iş birliği yapma ($\bar{x} = 3,00$)). Bu grupta da bütün maddelerde “zayıf” seçeneğinin bazı adaylarca seçilmiş olması ve sadece bir yeterlilikte “iyi” ortalamasının olması dikkat çekmektedir.

3.12. Kendini Geliştirme

İyi bir öğretmen mesleki ve kişisel açılardan kendisini sürekli olarak geliştiren, kendisini geliştirmeye ilgili fırsatları ve olanakları araştıran ve değerlendiren öğretmendir. Adayların kendini geliştirmeye ilgili yeterlik maddelerine (9 madde) ilişkin yanıtlarının ortalamaları kendilerini “orta” düzeyde bulduklarını göstermektedir (deneyimlerini başkaları ile paylaşma ($\bar{x} = 3,24$), meslekî yayınları izleme ($\bar{x} = 3,04$) ve mesleği dışındaki sosyal ve kültürel etkinliklere katılma ($\bar{x} = 3,00$)).

Rauth ve Bowers (1986) nitelikli insan gücünde aranan temel özelliklerin, işini iyi yapan, bilgi ile yaşamayı öğrenen, kendisini sürekli geliştiren insan tipi olduğunu belirtmektedir. BÖTE bölümü öğrencileri öğretmen yeterliliklerinin bu yönüyle Rauth ve Bowers’ın nitelikli insan tanımına uyan davranışlar sergilemektedirler.

3.13. Okulu Geliştirme

Okulda bir öğretmenden beklenen sadece konu alanına ilişkin sorumluluklarıyla sınırlı değildir. Öğretmenden okulun işleyişiyle ilgili görüş ve öneriler de geliştirmesi, okulun sorunlarına ilgi duyması beklenir. Bunun için de eğitim sisteminin ve okul örgütünün yapı ve işleyişini bilmesi gereklidir. Okulu geliştirmeyle ilgili 12 adet yeterlilik maddesi bulunmaktadır. BÖTE öğrencileri bu yeterlilik maddeleri konusunda kendilerini “orta” düzeyde yeterli gördüklerini belirtmektedirler. Ortalaması düşük olan (fon/kaynak yaratma (\bar{x} =2,28), mezunları izleme çalışmalarına katılma (\bar{x} =2,32), okul-işyeri koordinatörlüğü yapma (\bar{x} =2,36), okul büro yönetim hizmetlerine yardımcı olma gibi (\bar{x} =2,42)) maddelerin özellikle bizzat öğretmenlik yaparken karşılaşılabilecek durumlarla ilgili olması nedeniyle mezuniyet sonrası kazanılabilecek beceriler olduğu düşünülebilir.

3.14. Okul-Çevre İlişkilerini Geliştirme

Öğretme-süreçlerinde harcanan çabaların boşa gitmemesi için bir öğretmenin öğrencilerin bireysel gelişimleriyle yakından ilgilenmesi gerekir. Bu amaçla veli ve diğer ilgili kişilerle işbirliği yapmanın önemini bilir. Ayrıca okulun içinde yer aldığı çevrenin sosyo-ekonomik yapısının öğrencilerin öğrenmeleri üzerindeki etkileri konusunda belli düzeyde bir anlayışa sahip olması gerekir. Bu gruptaki 4 yeterlilik maddesinde adaylar kendilerini “orta” düzeyde ve 1 yeterlik maddesinde de (okul çevresini tanıma (\bar{x} =3,14)) iyi düzeyde görmektedirler. Burada da diğer bazı yeterlilik gruplarında olduğu gibi uygulamayla ilgili okul ve çevreyle ilgili yeterlilikler konusunda bilinmezlikler ön plandaymış izlenimi edinilmektedir.

3.15. Lisans Programının Öğretmen Yeterliliklerini Geliştirmeye Katkısı

Eğitime-öğretme yeterlilikleri dışında adaylara ayrıca lisans programı boyunca aldıkları derslerin 14 ana yeterliliği geliştirmelerine katkı derecesini 1 (hiç)den 5’e (çok) şeklinde beşli bir derecelendirme ölçeğiyle belirtmeleri istenmiştir. Alınan yanıtların ortalamaları “öğretimi planlama, materyal geliştirme, öğretim yapma ve öğretimi yönetme” yeterlilik gruplarında bölümlerinin katkısını en üst düzeyde ve “özel eğitime gereksinim duyan öğrencilere hizmet etme” yeterlilik grubunda da orta düzeyde çıkmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Lisans Programının Öğretmen Yeterliliklerini Geliştirmeye Katkısı Konusundaki Yanıtların Dağılımı

<i>Yeterlilik Maddeleri</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	\bar{x}	<i>ss</i>
1. Öğrenciyi Tanıma			22,0	50,0	28,0	4,06	,71
2. Öğretimi Planlama			6,0	40,0	54,0	4,48	,61
3. Materyal Geliştirme			8,0	36,0	56,0	4,48	,65
4. Öğretim Yapma			10,0	40,0	50,0	4,40	,67
5. Öğretimi Yönetme			14,0	46,0	40,0	4,26	,69
6. Başarıyı Ölçme ve Değerlendirme		6,0	34,0	32,0	28,0	3,82	,92
7. Rehberlik Yapma	2,0	4,0	26,0	54,0	14,0	3,74	,83
8. Temel Becerileri Geliştirme		12,2	14,3	42,9	30,6	3,92	,98
9. Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrencilere Hizmet Etme	12,0	22,0	38,0	18,0	10,0	2,92	1,14
10. Yetişkinleri Eğitime	10,0	20,0	30,0	34,0	6,0	3,06	1,10
11. Ders Dışı Etkinliklerde Bulunma	10,2	14,3	32,7	32,7	10,2	3,18	1,13
12. Kendini Geliştirme		4,0	14,0	56,0	26,0	4,04	,75
13. Okulu Geliştirme		22,0	40,0	32,0	6,0	3,22	,86
14. Okul-çevre İlişkilerini Geliştirme	10,0	12,0	44,0	28,0	6,0	3,08	1,03

Tablo 2'deki dağılıma bakıldığında bu tablodaki verilerin, alt yeterliliklerin verildiği yukarıdaki yeterliliklere verilen yanıtlarla paralellik taşıdığı anlaşılmaktadır. “Öğretimi planlama, materyal geliştirme, öğretim yapma ve öğretimi yönetme” yeterlilik gruplarında bölümlerin katkısının en üst düzeyde çıkması BÖTE bölümünde uygulanan programın yeterliliğiyle açıklanabilir.

3.16. Adayların kendilerini değerlendirmelerinin çeşitli değişkenler açısından ele alınması

Adayların kendi değerlendirmelerinde cinsiyet ve mezun olunan okul türüne göre bir farklılaşma olup olmadığını görmek için t testi ve okuldaki başarı durumları açısından yanıtlarda bir farklılaşma olup olmadığını görmek için de tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Adayların kendi değerlendirmelerinin “cinsiyet, mezun olunan lise türü ve okuldaki başarı durumları” açılarından anlamlı bir fark göstermediği anlaşılmıştır.

3.17. Açık uçlu sorulara verilen yanıtların dağılımı

Adaylara “mesleki açıdan yeterli olmadığınızı düşündüğünüz alanlarda, mezun olduktan sonra, kendinizi nasıl geliştirebileceğinizi düşünüyorsunuz?” şeklinde yöneltilen açık uçlu bir soruya yanıt olarak ise adaylar elektronik ortamlardan yararlanmayı ve elektronik kaynakları kullanabileceklerini ifade etmişlerdir. Burada, hem birer öğretmen ve birey olarak hızla değişen ve gelişen dünyamızda kendilerini geliştirmenin gerekli olduğu bilincine sahip olmaları açısından hem de öğrenim gördükleri alanın bir gereği olarak elektronik ortamı ön planda tutmaları ilginç ve olumlu bulunmuştur.

Bu konuyla ilgili verilen yanıtların bir kısmı aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- *Eksik olduğum konularda kendimi geliştirmeme yardımcı olabilecek eğitsel yayınlar, elektronik yayınlardan faydalanabilirim. Kurslara katılabilirim.*
- *Öncelikle internet ile bağımlı biraz daha güçlendirip haber gruplarına katılmayı düşünüyorum. Bunun yanında şimdiki hocalarımdan da yardımlarını isteyeceğim. Ayrıca hizmet içi eğitim kurslarına da elimden geldiğince katılmaya çalışacağım.*
- *Mesleki yayınları sürekli takip eder ve okurum. Boş zamanlarımda mutlaka seminer, toplantılara katılırım. Bunlar mesleki ve kişisel olabilir. Çünkü kişisel yönden gelişimim mesleğim için de çok önemli.*
- *Yeterli olmadığım alanlarda gerekli alıştırmaları yaparak (internet, kütüphane, kitap), kendi öğrenimimi kısa bir sürede gerçekleştirebilirim.*

Bu yanıtlara bakıldığında adayların bir kısmı ağırlıklı olarak elektronik kaynaklara başvurabileceklerini belirtmektedirler. Teknoloji okuryazarlığının günümüzde ne kadar önemli olduğu düşünüldüğünde bu konuda deneyimli adayların sisteme girdiklerinde çevrelerine getirecekleri katkılar da daha iyi anlaşılır. Öte yandan adayların bir kısmı da eksikler konusunda konuşmanın erken olduğunu düşünmekte ve uygulamada yaşadıklarına bakarak sorununa yönelik özel çözümler üretebileceklerini ifade etmektedirler:

- *Öncelikle yaşayacağım deneyimler sonucu eksiklerimin ne düzeyde olduğunu görmeliyim. Daha sonra eksiklerimin düzeyine göre, daha fazla deneyim yaşama, meslektaşlarımdan yardım alma, konu uzmanına danışma, yayınları, konferansları takip etme yöntemlerini gerçekleştirmeyi düşünüyorum. Ayrıca, eğer mümkün olursa lisans üstü eğitim alarak kendimi biraz daha geliştirmeyi düşünüyorum.*
- *Öğretmenlik mesleğine daha girmediğim için bu alandaki eksikliklerimi zamanla göreceğim kanısındayım.*
- *Staj yaptığım okullarda müfredatı incelediğimde şu anki mesleki bilgim yeterli gözüküyor. Ama gerekli noktalarda kendim çalışarak eksikliklerimi giderebilirim.*
- *Bu tür alanlarda daha çok beceri istediği için bunun öğretmenlik deneyimi sonucu çözülebileceğini düşünüyorum.*

- *Meslek hayatına başladıktan sonra yaptığımız uygulamalar ile kendimizi geliştirebileceğimize inanıyorum.*

Yine bir başka grup da beraber çalıştıkları meslektaşlarından veya deneyimli öğretmenlerden yardım alabileceklerini düşünmektedirler.

- *Bu alanlarda kendini geliştirmiş, yeterli olan meslektaşlarımdan ve uzman kişilerden yardım alarak, onlarla işbirliği yaparak kendimi geliştirebilirim. Bu alanlarla ilgili bilgi edinebileceğim kitap, dergi, internet vb. her türlü kaynağa ulaşarak kendimi geliştirebilirim.*
- *Diğer meslektaşlarla işbirliği yaparak, internet v.b. kaynaklardan yararlanarak, yapılabileceklerle ilgili bilgi edinerek ve bu bilgileri uygulayarak.*
- *Kitap, internet, eğitim yazılımı gibi kaynaklardan yararlanırım. Yine eksik olduğumu düşünürsem bu konuyu bilen öğretmen ya da aynı branştaki arkadaşlarımdan yardım alırım.*
- *Deneyimli öğretmenlerden yardım almayı düşünüyorum.*

Bir başka çözüm önerisi olarak da kitap vb. gibi yayınların edinilmesi söz konusu olmaktadır:

- *Mesleki yayınları sürekli takip eder ve okurum. Boş zamanlarımda mutlaka seminer, toplantılara katılırım. Bunlar mesleki ve kişisel olabilir. Çünkü kişisel yönden gelişimim mesleğim için de çok önemli.*
- *Meslektaşlarımdan yardım alabilirim. Konuyla ilgili bilgi kaynaklarına ulaşırım. Bazı eksiklikleri de zamana bırakırım. Zamanla düzelir.*
- *Yeterli olmadığı alanlarla yazılmış kitapları okuyarak ya da o konu ile ilgili olarak düzenlenen konferans, seminer, kurs v.b. katılarak kendimi geliştirebileceğimi düşünüyorum.*
- *Bu alanlarla ilgili çalışmalarını izleyerek ve katılarak. Kurslar alarak. Görsel ve yazılı yayınları takip ederek. Çalışmaya başlayarak, zamanla tecrübe kazanmaya ve kendimi geliştirmeye çalışırım.*

Son olarak adaylara “Bu ankette yer alan öğretmen yeterlilik maddelerine ek olarak, iyi bir öğretmenin sahip olması gereken başka hangi yeterlilikler olabilir?” şeklindeki açık uçlu soruya verilen yanıtların bazıları şöyledir:

- *İnternet kullanabilme, bilgiye ulaşma.*
- *Teknolojiyi kullanabilme, araştırma yapabilme, öğrenmeyi öğrenebilme.*
- *Teknolojik gelişmeleri takip etme ve bu teknolojiler hakkında yeterli bilgi edinip onları kullanabilme. (Kendi alanını ilgilendiren teknolojilerde)*
- *Bilgisayar kullanımı, office kullanımı.*

Bu yanıtlardan da görüldüğü gibi adaylar günümüzde teknoloji okur-yazarlığının ne denli önemli olduğunun bilincindedirler. Ancak eğitim sistemi bir bütündür ve sistemin iyi işleyebilmesi için bu özel yeterliliklere sadece BÖTE bölümü mezunlarının değil bütün öğretmenlerin sahip olması gereklidir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yeterlilikten yeterliliğe geçişle birlikte, öğrenciler kendilerini yeterliliklerin önemli bir kısmında orta ve iyi derecede değerlendirmektedirler. Zayıf derecesinin yeterliliklerin hemen hemen yarısında hiçbir adayca işaretlenmemiş olması hem dikkat çekici hem de bölümlerinde kendilerine verilen eğitim açısından olumlu bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.

Adayların kendi değerlendirmelerine “cinsiyet, mezun olunan lise türü ve okuldaki başarı durumları” açılarından bakıldığında anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir.

Bu araştırma sonuçlarının öğretmen yetiştiren kurumlara (Eğitim Fakülteleri ve öğretim programları konusunda söz sahibi olan Yüksek Öğretim Kurumu) öğretmen yeterlilikleri konusunda öğrencilerinin durumlarını görmeleri açısından yol gösterici olacağı umulmaktadır.

Açık uçlu sorulara verilen yanıtlardan da anlaşılacağı gibi katılımcılar teknoloji okur-yazarlığını bir öğretmenin önemli bir niteliği olarak görmektedirler. Öğretmen yeterlilikleri konusunda özellikle batılı ülkelerdeki alan yazın (literatür) incelendiğinde teknoloji yeterliliklerinin öğretmen yeterliliklerinin ayrılmaz bir parçası olduğu göze çarpmaktadır.

Bazı yeterlilik maddeleri katılımcılar tarafından anlaşılammış ve bazı maddeler de ilgisiz bulunmuştur. Örneğin “Pastpartu/küpür hazırlama” maddesi anlaşılammış ve “öğrencilerin özel eğitime gereksinim duyan öğrencilere hizmet etme ile ilgili yeterlilik düzeyleri” konusunda da kendilerinin yetersiz görmüşlerdir. Kendilerini yetersiz görmelerinin nedeni de bölümün öğretim programında bu konuda bir dersin olmayışıyla ilgilidir. Bu yüzden Milli Eğitim Bakanlığının, bu yeterlilikleri sürekli olarak tekrar tekrar gözden geçirmesi gerekir. Ayrıca alana özel yeterliliklerin belirlenmesi yerinde olacaktır.

Bu çalışmanın bulgularının ayrıca hizmet içindeki eğitimcilerin mesleki ve kişisel gelişimleriyle ilgili olarak yapılan, yapılacak olan ve yapılması gerekli etkinlikler konusunda da fikir verebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Y. (2003). Eğitim tarihimizde günümüze kadar öğretmen yetiştirilmesi ve sağlanması ilkeleri, uygulamaları (sayfa: 48-66). *Eğitimde yansımalar: VII Çağdaş eğitim sistemlerinde öğretmen yetiştirme sempozyumu*. Ankara: Tekışık Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (1999). 21. yüzyıla girerken Türkiye’de öğretmen nitelikleri. *Panel: Cumhuriyet’in Yetmişbeşinci Yılında Öğretmen Yetiştirme*. Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.
- Mahiroğlu, A. (2004). *Öğretmen yeterlilikleri bakımından eğitim fakültelerinin öğrencilerini yetiştirme düzeyleri*. XII. Eğitim Bilimleri Kongresi: Bildiriler (Cilt-I), s. 435-465. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü (2002). *Öğretmen yeterlilikleri*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Okçabol, R. (2000). *Eğitim Fakültelerinin derdi belli YÖK’ün derdi ne?* Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- Rauth, M., & Bowers, G. R. (1986). Reactions to induction articles. *Journal of Teacher Education*, 37 (1), 38-41.
- Özyar, A. (2003). *Milli Eğitim Bakanlığı’nun öğretmen yetiştirme politikaları*. <Web: http://oyegm.meb.gov.tr/ortasay-fa/gn_md_sunu.htm.> (Erişim tarihi: 23 Temmuz 2003).
- Türkoğlu, A. (1991). Öğretmen yetiştirmede amaçlar. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi*. Cilt 1 (5), 105-111.
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) (1998). *Eğitim fakülteleri öğretmen yetiştirme programlarının yeniden düzenlenmesi*. Ankara: YÖK Başkanlığı.